ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ
της 8ης Νοεμβρίου 1990 *

Στην υπόθεση C-177/88,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του Hoge Raad των Κάτω Χωρών προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της δίκης που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου μεταξύ

Elisabeth Johanna Pacifica Dekker

και

Stichting Vormingscentrum voor Jong Volwassenen (VJV-Centrum) Plus,

η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ως προς την ερμηνεία των άρθρων 2 και 3 της οδηγίας 76/207/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 9ης Φεβρουαρίου 1976, περί της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως ανδρών και γυναικών, όσον αφορά την πρόσβαση σε απασχόληση, την επαγγελματική εκπαίδευση και προώθηση και τις συνθήκες εργασίας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/002, σ. 70),

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

συγκείμενο από τους O. Due, Πρόεδρο, J. C. Moitinho de Almeida, G. C. Rodríguez Iglesias, M. Díez de Velasco, προέδρους τμήματος, Sir Gordon Slynn, K. N. Κακούρη, F. Grévisse, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: M. Darmon
γραμματέας: B. Pastor, υπάλληλος διοικήσεως

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

— η Dekker, προσφεύγουσα της κύριας δίκης, εκπροσωπούμενη από τον Van Dijk, δικηγόρο Χάγης,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ολλανδική.

— το VJV, καθού της κύριας δίκης, εκπροσωπούμενο από τον J. L. de Wijkerslooth, δικηγόρο Χάγης,

— η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από την J. A. Gensmantel, του Treasury Solicitor's Department,

— η Ολλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον E. F. Jacobs, γενικό γραμματέα του Υπουργείου των Εξωτερικών,

— η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από την K. Banks και τον B. J. Drijber, μέλη της νομικής υπηρεσίας,

έχοντας υπόψη την έκθεση για την επ' ακροατηρίου συζήτηση,

αφού άκουσε τις προφορικές παρατηρήσεις της E. J. P. Dekker, του VJV-Centrum, εκπροσωπουμένου από την S. M. Evers, δικηγόρο Χάγης, της Ολλανδικής Κυβερνήσεως, εκπροσωπουμένης από τον J. W. de Zwaan, της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπουμένης από τον Pannick, και της Επιτροπής κατά τη συνεδρίαση της 3ης Οκτωβρίου 1989,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 14ης Νοεμβρίου 1989,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Με απόφαση της 24ης Ιουνίου 1988, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 30 Ιουνίου 1988, το Hoge Raad των Κάτω Χωρών υπέβαλε, δυνάμει του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, τέσσερα προδικαστικά ερωτήματα ως προς την ερμηνεία των άρθρων 2 και 3 της οδηγίας 76/207/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 9ης Φεβρουαρίου 1976, περί της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως ανδρών και γυναικών, όσον αφορά την πρόσβαση σε απασχόληση, την επαγγελματική εκπαίδευση και προώθηση και τις συνθήκες εργασίας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/002, σ. 70, στο εξής: η οδηγία).

2 Τα ερωτήματα αυτά ανέκυψαν στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ της Dekker και του Stichting Vormingscentrum voor Jong Volwassenen (VJV-Centrum) Plus (στο εξής: το VJV). Τον Ιούνιο του 1981, η Dekker υπέβαλε την υποψηφιότητά της για τη θέση του εκπαιδευτή στο κέντρο εκπαιδεύσεως για τους ενήλικες νέους, του οποίου τη διαχείριση έχει το VJV. Στις 15 Ιουνίου 1981, πληροφόρησε την επιτροπή που είχε αναλάβει την εξέταση των υποψηφιοτήτων ότι ήταν έγκυος τριών μηνών. Η επιτροπή αυτή, εντούτοις, την προέτεινε στη διεύθυνση του VJV ως την πιο κατάλληλη υποψηφία για την άσκηση των εν λόγω καθηκόντων. Με έγγραφο της 10ης Ιουλίου 1981, το VJV γνωστοποίησε, εντούτοις, στην Dekker ότι δεν θα προσλαμβανόταν.

3 Με το έγγραφο αυτό, το VJV διευκρίνισε ότι η απόφαση αυτή οφειλόταν στο γεγονός ότι η Dekker ήταν ήδη έγκυος κατά την υποβολή της υποψηφιότητάς της και ότι, σύμφωνα με τις πληροφορίες που είχε λάβει, το γεγονός αυτό συνεπαγόταν ότι, αν προσελάμβανε την ενδιαφερομένη, ο ασφαλιστής του, το Risicofonds Sociale Voorzieningen Bijzonder Onderwijs (ταμείο καλύψεως των κινδύνων όσον αφορά κοινωνικές παροχές ειδικής εκπαιδεύσεως — στο εξής: το Risicofonds), δεν θα του απέδιδε τις ημερήσιες αποζημιώσεις που θα ήταν υποχρεωμένο να καταβάλει στην Dekker κατά τη διάρκεια της αδείας μητρότητάς της. Συνεπώς, θα ήταν αδύνατο από οικονομική άποψη στο VJV να προσλάβει έναν αντικαταστάτη κατά τη διάρκεια της απουσίας της Dekker και, με τον τρόπο αυτό, θα υφίστατο απώλεια προσωπικού.

4 Πράγματι, από τη δικογραφία προκύπτει ότι, κατά το άρθρο 6 του Ziekengeldreglement (εσωτερικός κανονισμός του Risicofonds σχετικά με τις ημερήσιες αποζημιώσεις που οφείλονται σε περίπτωση ασθενείας), η διεύθυνση του Risicofonds μπορεί να αρνηθεί, εν όλω ή εν μέρει, την επιστροφή των εν λόγω ημερησίων αποζημιώσεων σε ένα μέλος (τον εργοδότη) στην περίπτωση κατά την οποία ένας ασφαλισμένος (ο εργαζόμενος) έχει καταστεί ανίκανος προς άσκηση των καθηκόντων του εντός των έξι μηνών μετά την έναρξη της ισχύος της ασφαλίσεως, εφόσον κατά τον χρόνο της ενάρξεως της ισχύος της ασφαλίσεως η κατάσταση της υγείας του ενδιαφερομένου επέτρεπε να προβλεφθεί η επέλευση της εν λόγω ανικανότητας εντός αυτής της προθεσμίας. Εν αντιθέσει προς τις διατάξεις του άρθρου 44, παράγραφος 1, στοιχείο β, του Ziektewet — ολλανδικού νόμου για την ασφάλιση ασθενείας — ο οποίος προβλέπει το σύστημα ασφαλίσεως που κατά γενικό κανόνα εφαρμόζεται στους εργαζομένους του ιδιωτικού τομέα, ο Ziekengeldreglement, ο μόνος εφαρμοστέος στην Dekker, δεν περιέχει εξαιρέσεις, για τις περιπτώσεις κυήσεως, καθιστώντας δυνατή κατά κανόνα την άρνηση αποδόσεως των ημερησίων αποζημιώσεων σε περίπτωση « ασθενείας δυναμένης να προβλεφθεί ».

5 Επειδή το Arrondissementsrechtbank του Χάρλεμ και το Gerechtshof του Άμστερνταμ απέρριψαν διαδοχικώς την προσφυγή και την έφεση της Dekker, με τις οποίες επιδίωξε να υποχρεωθεί το VJV να της καταβάλει αποζημίωση λόγω διαφυγόντος κέρδους, η Dekker άσκησε αναίρεση ενώπιον του Hoge Raad των Κάτω Χωρών.

6 Επειδή το Hoge Raad των Κάτω Χωρών έκρινε ότι στο πλαίσιο της αναιρέσεως αυτής ανέκυπταν δυσκολίες ως προς την ερμηνεία της οδηγίας 76/207 του Συμβουλίου, αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

« 1) Παραβιάζει, αμέσως ή εμμέσως, την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως που διατυπώνουν τα άρθρα 2, παράγραφος 1, και 3, παράγραφος 1, της οδηγίας [του Συμβουλίου, της 9ης Φεβρουαρίου 1976, περί της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως ανδρών και γυναικών, όσον αφορά την πρόσβαση σε απασχόληση, την επαγγελματική εκπαίδευση και προώθηση και τις συνθήκες εργασίας (76/207/ΕΟΚ)], ο εργοδότης ο οποίος αρνείται να συνάψει σύμβαση εργασίας με υποψήφια την οποία έκρινε ικανή για την άσκηση της δραστηριότητας για την οποία πρόκειται, όταν η εν λόγω άρνηση προσλήψεως στηρίζεται στις βλαπτικές για τον εργοδότη συνέπειες της εγκυμοσύνης της υποψηφίας, η οποία υφίσταται κατά τον χρόνο υποβολής της υποψηφιότητας, συνέπειες που πρέπει να αναμένει λόγω των κανόνων περί ανικανότητας προς εργασία που έχουν θεσπίσει οι δημόσιες αρχές, εξομοιώνοντας το κώλυμα ασκήσεως δραστηριότητας λόγω εγκυμοσύνης και τοκετού προς το κώλυμα ασκήσεως δραστηριότητας λόγω ασθενείας;

2) Πρέπει να δοθεί διαφορετική απάντηση στο πρώτο ερώτημα αν υποτεθεί ότι δεν υπήρξαν άρρενες υποψήφιοι;

3) Συμβιβάζεται προς τα άρθρα 2 και 3,

α) όταν αποδεικνύεται ότι υπήρξε παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως εις βάρος της υποψηφίας που δεν έγινε δεκτή, το να απαιτείται επιπλέον, για να γίνει δεκτό αίτημα ερειδόμενο στην παραβίαση αυτής της αρχής, να συντρέχει επίσης πταίσμα καταλογιστέο στον εργοδότη;

β) όταν αποδεικνύεται ότι υπήρξε παραβίαση αυτής της αρχής, ο εργοδότης να έχει ακόμα, από την πλευρά του, τη δυνατότητα να επικαλείται λόγο απαλλαγής από την ευθύνη του, χωρίς να συντρέχει μία από τις αναφερόμενες στο άρθρο 2, παράγραφοι 2 έως 4 περιπτώσεις;

4) Στην περίπτωση που μπορεί να απαιτηθεί πταίσμα, καταλογιστέο στον εργοδότη κατά την έννοια του ερωτήματος 3, και, επιπλέον, μπορεί να γίνει επίκληση λόγου απαλλαγής από την ευθύνη, αρκεί η ύπαρξη λόγου απαλλαγής συνιστά-

μενου στο γεγονός ότι ο εργοδότης διατρέχει τους κινδύνους που αναφέρονται στα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως, για τα οποία γίνεται λόγος στην παρούσα απόφαση, για να μη υφίσταται καταλογιστέο στον εργοδότη πταίσμα ή πρέπει τότε τα άρθρα 2 και 3 να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι αυτός πρέπει να υποστεί τους εν λόγω κινδύνους, εκτός της περιπτώσεως κατά την οποία κατέστη απολύτως βέβαιος ότι οι οφειλόμενες παροχές λόγω ανικανότητας προς εργασία δεν θα χορηγούνταν, ή ότι διέτρεχε τον κίνδυνο απωλείας προσωπικού και ότι έπραξε ό,τι του ήταν δυνατό για να αποφύγει ένα τέτοιο ενδεχόμενο; »

7 Στην έκθεση για την επ' ακροατηρίου συζήτηση αναπτύσσονται διεξοδικώς τα πραγματικά περιστατικά της διαφοράς της κύριας δίκης, η εξέλιξη της διαδικασίας καθώς και οι γραπτές παρατηρήσεις που κατατέθηκαν στο Δικαστήριο. Τα στοιχεία αυτά της δικογραφίας δεν επαναλαμβάνονται κατωτέρω παρά μόνο καθόσον απαιτείται για τη συλλογιστική του Δικαστηρίου.

Επί του πρώτου ερωτήματος

8 Πρέπει να υπομνηστεί εκ προοιμίου ότι, κατά το άρθρο 1, παράγραφος 1, η οδηγία αποβλέπει στην εφαρμογή, εντός των κρατών μελών, της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως ανδρών και γυναικών, όσον αφορά την πρόσβαση στην απασχόληση, την επαγγελματική εκπαίδευση και προώθηση και τις συνθήκες εργασίας.

9 Το άρθρο 2, παράγραφος 1, της οδηγίας διευκρινίζει ότι « ... η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως συνεπάγεται την απουσία κάθε διακρίσεως που βασίζεται στο φύλο είτε άμεσα είτε έμμεσα, σε συσχετισμό, ιδίως, με την οικογενειακή κατάσταση ». Δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 1, « η εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως συνεπάγεται την απουσία κάθε διακρίσεως που βασίζεται στο φύλο, όσον αφορά τους όρους, συμπεριλαμβανομένων και των κριτηρίων επιλογής, προσβάσεως σε απασχολήσεις, σε θέσεις εργασίας... ».

10 Πρέπει να εξεταστεί το ερώτημα αν η άρνηση προσλήψεως στην περίπτωση που αναφέρει το εθνικό δικαστήριο μπορεί να συνιστά διάκριση βασιζόμενη άμεσα στο φύλο κατά την έννοια της οδηγίας. Η απάντηση που πρέπει να δοθεί στο ερώτημα αυτό εξαρτάται από το αν ο κύριος λόγος της αρνήσεως προσλήψεως είναι λόγος που ισχύει αδιακρίτως για τους εργαζομένους των δύο φύλων ή αν, αντιθέτως, ισχύει αποκλειστικά για ένα από τα δύο φύλα.

11 Ο λόγος τον οποίο προέβαλε ο εργοδότης, αρνούμενος να προσλάβει την Dekker, έγκειται κατ' ουσίαν στο γεγονός ότι δεν θα μπορούσε να λάβει από το Risicofonds τις ημερήσιες αποζημιώσεις που θα ήταν υποχρεωμένος να καταβάλει στην ενδιαφερομένη κατά τη διάρκεια απουσίας της οφειλομένης στην εγκυμοσύνη, ενώ θα είχε παρ' όλ' αυτά την υποχρέωση να προσλάβει αντικαταστάτη. Η κατάσταση αυτή εξηγείται λόγω του ότι, αφενός, το εν λόγω εθνικό σύστημα εξομοιώνει την εγκυμοσύνη προς την ασθένεια και, αφετέρου, ο Ziekengeldreglement δεν περιέχει καμία διάταξη που να αποκλείει την εγκυμοσύνη από τις περιπτώσεις κατά τις οποίες το Risicofonds είναι εξουσιοδοτημένο να αρνείται την απόδοση των ημερησίων αποζημιώσεων.

12 Πρέπει να παρατηρηθεί σχετικά ότι η άρνηση προσλήψεως λόγω εγκυμοσύνης δεν μπορεί να αντιταχθεί παρά μόνο στις γυναίκες και συνιστά, επομένως, άμεση διάκριση βασιζόμενη στο φύλο. Πράγματι, η άρνηση προσλήψεως που οφείλεται στις οικονομικές συνέπειες μιας απουσίας λόγω εγκυμοσύνης πρέπει να αντιμετωπιστεί ως βασιζομένη κατ' ουσίαν στο γεγονός της εγκυμοσύνης. Αυτή η διάκριση δεν μπορεί να δικαιολογηθεί για λόγους βασιζομένους στην οικονομική ζημία που υφίσταται ο εργοδότης σε περίπτωση προσλήψεως εγκύου γυναίκας, κατά τη διάρκεια της αδείας μητρότητάς της.

13 Εξάλλου, το γεγονός ότι η εγκυμοσύνη εξομοιούται προς την ασθένεια και ότι οι διατάξεις του Ziektewet και του Ziekengeldreglement, όσον αφορά την απόδοση των ημερησίων αποζημιώσεων που συνδέονται με την εγκυμοσύνη, δεν είναι ταυτόσημες, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι συνεπάγεται διάκριση βασιζόμενη στο φύλο κατά την έννοια της οδηγίας. Τέλος, καθόσον η άρνηση προσλήψεως, την οποία αντιτάσσει ένας εργοδότης βασιζόμενος στις οικονομικές συνέπειες απουσίας οφειλόμενης στην εγκυμοσύνη, συνιστά άμεση διάκριση, δεν υπάρχει λόγος να εξεταστεί το ερώτημα αν οι διατάξεις εθνικού δικαίου, όπως οι προαναφερόμενες, ασκούν τέτοια πίεση στον εργοδότη, ώστε να τον ωθούν στην άρνηση προσλήψεως εγκύου γυναίκας και να προκαλούν με τον τρόπο αυτό δυσμενή διάκριση κατά την έννοια της οδηγίας.

14 Από τις προεκτεθείσες σκέψεις προκύπτει ότι στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί ως απάντηση ότι ο εργοδότης παραβιάζει άμεσα την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως που διατυπώνεται στα άρθρα 2, παράγραφος 2, και 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 76/207 του Συμβουλίου, της 9ης Φεβρουαρίου 1976, περί της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως ανδρών και γυναικών, όσον αφορά την πρόσβαση σε απασχόληση, την επαγγελματική εκπαίδευση και προώθηση και τις συνθήκες εργα-

σίας, σε περίπτωση που αρνείται να συνάψει σύμβαση εργασίας με υποψηφία την οποία είχε κρίνει κατάλληλη για την άσκηση της οικείας δραστηριότητας, οσάκις η εν λόγω άρνηση προσλήψεως βασίζεται στις ενδεχόμενες επιζήμιες για τον εργοδότη συνέπειες της προσλήψεως εγκύου γυναίκας, που απορρέουν από κανόνες οι οποίοι, θεσπισθέντες από τις δημόσιες αρχές σχετικά με την ανικανότητα προς εργασία, εξομοιώνουν το κώλυμα ασκήσεως δραστηριότητας λόγω εγκυμοσύνης και τοκετού με το κώλυμα ασκήσεως δραστηριότητας λόγω ασθενείας.

Επί του δευτέρου ερωτήματος

15 Με το δεύτερο ερώτημά του, το Hoge Raad ερωτά αν το γεγονός ότι κανένας άνδρας υποψήφιος δεν εμφανίστηκε για την προς πλήρωση θέση μπορεί να μεταβάλει την απάντηση στο πρώτο ερώτημα.

16 Το VJV υποστηρίζει ότι στο δεύτερο ερώτημα επιβάλλεται να δοθεί καταφατική απάντηση, διότι δεν πρόκειται για το εισάγον δυσμενείς διακρίσεις αποτέλεσμα ενός αφηρημένου μέτρου, αλλά για συγκεκριμένη απόφαση ενός εργοδότη να μη προσλάβει ορισμένο υποψήφιο. Όταν ο εργοδότης προβαίνει σε επιλογή μεταξύ υποψηφίων αποκλειστικά γυναικείου φύλου, η επιλογή του δεν μπορεί να προκύψει από διάκριση βασιζόμενη στο φύλο, εφόσον σε παρόμοια περίπτωση ο εργοδότης καθοδηγείται από άλλες εκτιμήσεις οικονομικής φύσεως ή που έχουν σχέση με τη διαχείριση.

17 Πρέπει να υπομνηστεί σχετικά ότι η απάντηση στο ερώτημα αν η άρνηση προσλήψεως γυναίκας συνιστά άμεση ή έμμεση διάκριση εξαρτάται από τον λόγο της άρνήσεως αυτής. Οσάκις ο λόγος αυτός έγκειται στο γεγονός ότι η ενδιαφερομένη είναι έγκυος, η απόφαση συνδέεται άμεσα με το φύλο του υποψηφίου. Υπό τις συνθήκες αυτές, η απουσία ανδρών υποψηφίων δεν μπορεί να έχει επίπτωση στην απάντηση που δόθηκε στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα.

18 Επομένως, στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί ως απάντηση ότι το γεγονός ότι κανένας άνδρας υποψήφιος δεν παρουσιάστηκε για την προς πλήρωση θέση δεν μπορεί να μεταβάλει την απάντηση στο πρώτο ερώτημα.

Επί του τρίτου ερωτήματος

19 Με το τρίτο ερώτημα ερωτάται αν τα άρθρα 2 και 3 της οδηγίας αντιτίθενται στο παραδεκτό αγωγής αποζημιώσεως που βασίζεται στην παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μόνον εφόσον αποδεικνύεται, επιπλέον, ότι ο εργοδότης υπέπεσε σε πταίσμα και ότι δεν μπορεί να επωφεληθεί από κανένα λόγο απαλλαγής από την ευθύνη του.

20 Τόσο η Dekker όσο και η Ολλανδική και η Βρετανική Κυβέρνηση θεωρούν ότι, εφόσον η παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως αποδεικνύεται, αυτή πρέπει να αρκεί για την ύπαρξη ευθύνης του εργοδότη.

21 Το VJV αναφέρει ότι η διάκριση που γίνεται στα δύο σκέλη του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος, μεταξύ ενός πταίσματος καταλογιστέου στον εργοδότη και της ενδεχομένης απουσίας ενός λόγου απαλλαγής από την ευθύνη του, συνδέεται μερικώς με το εθνικό δίκαιο, εφαρμοστέο εν προκειμένω στην κύρια δίκη, που προβλέπει διάφορες νομικές συνέπειες ανάλογα με την περίπτωση. Το VJV θεωρεί ότι η οδηγία καθιστά δυνατή μόνο την απάντηση στο ερώτημα αν η παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μπορεί να δικαιολογηθεί σε μία συγκεκριμένη περίπτωση.

22 Πρέπει να αναφερθεί σχετικά ότι η οδηγία, στις παραγράφους 2 έως 4 του άρθρου 2, προβλέπει εξαιρέσεις από την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως που διατυπώνεται στην πρώτη παράγραφο του άρθρου αυτού, αλλ' ότι δεν εξαρτά κατά κανένα τρόπο την ευθύνη του δημιουργού μιας διακρίσεως από την απόδειξη πταίσματος ή της απουσίας κάθε λόγου απαλλαγής από την ευθύνη.

23 Το άρθρο 6 της οδηγίας αναγνωρίζει υπέρ των θυμάτων διακρίσεως την ύπαρξη δικαιωμάτων των οποίων μπορεί να γίνει επίκληση ενώπιον δικαστηρίου. Η πλήρης εφαρμογή της οδηγίας δεν επιβάλλει μεν ορισμένη μορφή κυρώσεως σε περίπτωση παραβιάσεως της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων, πλην όμως συνεπάγεται ότι η κύρωση αυτή μπορεί να διασφαλίσει πραγματική και αποτελεσματική δικαστική προστασία (απόφαση της 10ης Απριλίου 1984, Von Colson και Kamann, σκέψη 23, 14/83, Συλλογή 1984, σ. 1891). Εξάλλου, πρέπει να έχει πραγματική αποτρεπτική επίδραση έναντι του εργοδότη.

24 Πρέπει να παρατηρηθεί ότι, αν η ευθύνη ενός εργοδότη για την παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως εξηρτάτο από την απόδειξη πταίσματος που καταλογίστηκε σ' αυτόν και την απουσία οποιουδήποτε λόγου απαλλαγής, αναγνωρισμένου από το εφαρμοστέο εθνικό δίκαιο, η πρακτική αποτελεσματικότητα των αρχών αυτών θα αποδυναμωνόταν αισθητά.

25 Από αυτό προκύπτει ότι, οσάκις η επιλεγείσα από το κράτος μέλος κύρωση εντάσσεται στο πλαίσιο ενός συστήματος αστικής ευθύνης του εργοδότη, η παραβίαση της απαγορεύσεως των διακρίσεων πρέπει να αρκεί για τη γένεση, λόγω αυτής και μόνης, της πλήρους ευθύνης του παραβιάζοντος, χωρίς να μπορούν να ληφθούν υπόψη οι λόγοι απαλλαγής που προβλέπονται από το εθνικό δίκαιο.

26 Συνεπώς, πρέπει να δοθεί ως απάντηση ότι η οδηγία 76/207 παρέχει μεν στα κράτη μέλη, για την επιβολή κυρώσεως στην περίπτωση παραβιάσεως της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων, την ελευθερία να επιλέγουν μεταξύ των διαφόρων λύσεων που ενδείκνυνται για την πραγματοποίηση του σκοπού της, πλην όμως προϋποθέτει ότι, οσάκις ένα κράτος μέλος επιλέγει κύρωση που εντάσσεται στο πλαίσιο της αστικής ευθύνης, κάθε παραβίαση της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων αρκεί για τη γένεση, λόγω αυτής και μόνης, της πλήρους ευθύνης του παραβιάζοντος, χωρίς να μπορούν να ληφθούν υπόψη οι λόγοι απαλλαγής που προβλέπονται από το εθνικό δίκαιο.

Επί του τετάρτου ερωτήματος

27 Ενόψει της απαντήσεως που δόθηκε στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα, δεν συντρέχει λόγος να αποφανθεί το Δικαστήριο επί του τετάρτου ερωτήματος.

Επί των δικαστικών εξόδων

28 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν η Ολλανδική και η Βρετανική Κυβέρνηση καθώς και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, οι οποίες κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε με απόφαση της 24ης Ιουνίου 1988 το Hoge Raad των Κάτω Χωρών, αποφαίνεται:

1) Ο εργοδότης παραβιάζει άμεσα την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως που διατυπώνεται στα άρθρα 2, παράγραφος 2, και 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 76/207/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 9ης Φεβρουαρίου 1976, περί της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως ανδρών και γυναικών, όσον αφορά την πρόσβαση σε απασχόληση, την επαγγελματική εκπαίδευση και προώθηση και τις συνθήκες εργασίας, σε περίπτωση που αρνείται να συνάψει σύμβαση εργασίας με υποψηφία την οποία είχε κρίνει κατάλληλη για την άσκηση της οικείας δραστηριότητας, οσάκις η εν λόγω άρνηση προσλήψεως βασίζεται στις δυνατές ενδεχόμενες επιζήμιες για τον εργοδότη συνέπειες της προσλήψεως εγκύου γυναίκας, που απορρέουν από κανόνες οι οποίοι, θεσπισθέντες από τις δημόσιες αρχές σχετικά με την ανικανότητα προς εργασία, εξομοιώνουν το κώλυμα ασκήσεως δραστηριότητας λόγω εγκυμοσύνης και τοκετού με το κώλυμα ασκήσεως δραστηριότητας λόγω ασθενείας.

2) Το γεγονός ότι κανένας άνδρας υποψήφιος δεν παρουσιάστηκε για την προς πλήρωση θέση δεν μπορεί να μεταβάλει την απάντηση στο πρώτο ερώτημα.

3) Η οδηγία 76/207 παρέχει μεν στα κράτη μέλη, για την επιβολή κυρώσεως στην περίπτωση παραβιάσεως της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων, την ελευθερία να επιλέγουν μεταξύ των διαφόρων λύσεων που ενδείκνυνται για την πραγματοποίηση του σκοπού της, πλην όμως προϋποθέτει ότι, οσάκις ένα κράτος μέλος επιλέγει κύρωση που εντάσσεται στο πλαίσιο της αστικής ευθύνης, κάθε παραβίαση της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων αρκεί για τη γένεση, λόγω αυτής και μόνης, της πλήρους ευθύνης του παραβιάζοντος, χωρίς να μπορούν να ληφθούν υπόψη οι λόγοι απαλλαγής που προβλέπονται από το εθνικό δίκαιο.

Due Moitinho de Almeida Rodríguez Iglesias

Diez de Velasco Slynn Κακούρης Grévisse

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 8 Νοεμβρίου 1990.

Ο γραμματέας

J.-G. Giraud

Ο Πρόεδρος

O. Due